

SAŽETAK

Strah od promjena i otpor feminizmu na Zapadnom Balkanu: Pretvaranje nalaza u akciju

Feminističke pokrete na Zapadnom Balkanu sputavaju stigma, hronično nedovoljno finansiranje i ograničena institucionalna podrška. Rješavanje problema dezinformacija, društvenog otpora i straha od promjena ključno je za unapređenje rodne ravnopravnosti i izgradnju pravednijih i inkluzivnijih društava.

O ČEMU SE ZAPRAVO RADI?

Na Zapadnom Balkanu, rodna diskriminacija je i dalje svakodnevna stvarnost. Uprkos godinama zagovaranja i reformi, napredak je spor i neujednačen.

Balkanski barometar iz 2023. otkriva da su duboko ukorijenjeni stereotipi o ulogama žena (42%) i stalna razlika u platama između polova (41%) među najvećim izazovima¹. Feministički pokreti neumorno traže promjene, ali se suočavaju sa stalnim otporom: izvještaji ukazuju na porast anti-rodnih pokreta na Balkanu, prikazujući feminizam i LGBTQ+ prava kao zapadni uvoz i prijetnje tradicionalnim vrijednostima.² Ovaj otpor proizlazi iz šireg straha od promjene i različitosti, što stvara klimu zastrašivanja za branitelje ljudskih prava i blokira otvoreni dijalog.

Ulozi su preveliki — i daleko prevazilaze pitanje ravnopravnosti žena. Riječ je o izgradnji pravednijih i demokratskijih društava u kojima se poštuju prava svih. Bez jače podrške, bolje koordinacije i promjene ustavovimajavnosti, feministički glasovi rizikuju da ostanu izolovani, a napredak ka rodnoj ravnopravnosti će se zaustaviti. **Promjena narativa kako bi se feministički pokreti prepoznali kao ključni pokretači socijalne pravde važnija je nego ikad.**

Šta je strah od promjene?

Strah od promjene predstavlja otpor prema novim idejama ili pomacima u društvenim normama koji dovode u pitanje ustaljene identitete i raspodjelu moći. Na zapadnom Balkanu, taj strah se najčešće veže uz porodicu, vjeru i nacionalne vrijednosti. Namjerno ga podstiču nacionalistički i konzervativni akteri, dodatno pojačavaju dezinformacije, a podržavaju ga dobro finansirane transnacionalne mreže.

➔ **Rezultat:** Feministički glasovi se stigmatiziraju, nedovoljno finansiraju i odbacuju.

KAKVA JE TRENUTNA REALNOST NA TERENU?

40%

građana u BiH smatra da su feminističke NVO otuđene od stvarnosti i vođene izvana.

Stigma podstiče otpor prema feminističkim pokretima

Strah od feminizma na Zapadnom Balkanu čvrsto je ukorijenjen u strukturnim i kulturnim sistemima. Često viđen kao uvoz sa Zapada, feminizam se predstavlja kao prijetnja tradicionalnim rodnim ulogama, nacionalnom identitetu i porodičnim vrijednostima. Ova percepcija podstiče negativne reakcije, posebno u kontekstima pod uticajem konzervativnih ili nacionalističkih narativa.

Na primjer, u Bosni i Hercegovini (BiH), preko 40% ljudi doživljava feminističke nevladine organizacije kao „finansirane iz inostranstva i udaljene od stvarnih potreba“.³ U Albaniji, štetni stereotipi prikazuju feministkinje kao „sve lezbejke“ ili „neudate žene“.⁴ U 2024. godini, skoro dvije trećine organizacija civilnog društva identifikovale su anti-rodnu retoriku kao glavnu prijetnju, **pri čemu se polovina suočila sa uznemiravanjem, a četvrtina je primila prijetnje smrću**.⁵ U Crnoj Gori, feminizam se suočava sa sve većom marginalizacijom, dok se **antifeministički narativi otvoreno promovišu na najvišim nivoima vlasti**.⁶ Ovaj zabrinjavajući trend rasprostanjen je širom regije. Da bi ostale sigurne i održale povjerenje zajednice, neke organizacije **namjerno izbjegavaju korištenje riječi «feminizam» u javnosti, čak i kada aktivno promovišu rodnu ravnopravnost**. Iako prilagođavanje jezika može pomoći u otvaranju prostora za dijalog, ono takođe odražava **teško održavanje ravnoteže između dosljednosti feminističkim principima i prihvaćenosti u lokalnim kontekstima**.

Fragmentacija ekosistema i nedostatak finansijske podrške slabe kolektivni feministički uticaj

Feminističke organizacije na Zapadnom Balkanu suočavaju se sa ozbiljnim izazovima zbog hroničnog nedostatka finansiranja i fragmentacije.

U Albaniji, 95,45% ovih grupa navodi da ima ograničen pristup održivom finansiranju, posebno u ruralnim područjima, što dovodi do toga da mnoge registrovane NVO postanu neaktivne. U Bosni i Hercegovini, 75% ženskih organizacija civilnog društva nema dovoljno sredstava, pri čemu je oko trećina u riziku od zatvaranja zbog finansijskih ograničenja.⁷ **Širom regiona, organizacije se suočavaju s jakom konkurencijom za ograničeno i kratkoročno finansiranje od strane donatora, a samo mali dio njih uspijeva osigurati podršku.** Ovakav finansijski ambijent je doveo do modela vođenog od strane donatora, gdje vanjski prioriteti često imaju prednost u odnosu na lokalne strateške ciljeve. Kao rezultat toga, dugoročni napori u zagovaranju, kolektivna vidljivost i sveukupni uticaj bivaju oslabljeni.⁸

95%

feminističkih organizacija u Albaniji izvještava o ograničenom pristupu održivom finansiranju.

26%

građana/ki Balkana izražava povjerenje u organizacije civilnog društva.

Mediji produbljuju postojeće nepovjerenje prema civilnom društvu

Iako mediji imaju potencijal da pojačaju feminističke glasove, često čine suprotno — šireći dezinformacije, učvršćujući štetne rodne stereotipe i podstičući govor mržnje na internetu.

U Bosni i Hercegovini, istraživanja su tokom četiri godine zabilježila 66 slučajeva rodno zasnovanih dezinformacija, kao i rasprostranjen govor mržnje na internetu usmjeren na izgled žena, njihovu seksualnost i njihovo osporavanje tradicionalnih rodni uloga.⁹ Ovi napadi, prisutni širom Balkana, smanjuju povjerenje javnosti. U stvari, **u cijeloj regiji, samo 26% građana vjeruje organizacijama civilnog društva, s još manjim povjerenjem u one koje se fokusiraju na rodna i ljudska prava.**¹⁰ U Crnoj Gori, tek svaka peta osoba vjeruje da su nevladine organizacije nezavisne od vlade¹¹, ali dvije trećine priznaju da ženske organizacije imaju ključnu ulogu u smanjenju nasilja nad ženama.¹² Ova kontradikcija ukazuje **na ozbiljan jaz u povjerenju koji narušava reputaciju tih organizacija.** Neprestano neprijateljstvo i dalje utišava ključne feminističke glasove, slabeći pokret i usporavajući napredak ka rodnoj ravnopravnosti.¹³

Institucionalni nedostaci podrivaju feministički napredak

Stalni nedostaci u zakonodavstvu, sprovođenju zakona i zastupljenosti žena idalje koče feminističke prioritete u regionu.

Femicid ostaje ozbiljan, nedovoljno prijavljiv problem u regionu, sa preko 300 žena ubijenih od strane intimnih partnera ili članova porodice između 2018. i 2024. godine.¹⁴ Dok je BiH 2025. godine usvojila zakonsku reformu kojom se femicid prepoznaje kao posebno krivično djelo sa strožijim kaznama¹⁵, Crna Gora, Albanija i Sjeverna Makedonija bilježe **porast slučajeva zbog slabe primjene zakona i izostanka službenih registara.**¹⁶ U Albaniji, samo 4,55% feminističkih organizacija smatra da su mehanizmi zaštite adekvatni.¹⁷ Širom regiona, **javna sredstva su ograničena i teško dostupna, konsultacije sa vlastima često su površne, a feminističke grupe su redovno isključene iz procesa donošenja politika.**¹⁸ Bez jačanja zakona, unapređenja njihove provedbe, povećanja političke i institucionalne zastupljenosti žena i osiguranja transparentnosti podataka, feminističko zagovaranje će ostati ranjivo, nedovoljno finansirano i podložno nazadovanju.

4,55%

feminističkih organizacija u Albaniji smatra mehanizme zaštite adekvatnim.

PRIORITETNI KORACI ZA DJELOVANJE

1 Institucionalizirati obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti kroz formalne nastavne planove i programe, kao i neformalne obrazovne prostore usmjerene na mlade.

Rodna ravnopravnost se i dalje često pogrešno tum ili pogrešno predstavlja, dok se feminizam nerijetko prikazuje kao prijetnja ili strani koncept. Nedostatak ranog i kontinuiranog građanskog obrazovanja podstiče otpor prema promjenama.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- ✦ Uključiti obavezno, uzrastu prilagođeno, obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti, feminizmu i ljudskim pravima u školske kurikulume, uz podršku nacionalnih kampanja podizanja svijesti koje naglašavaju lokalni kontekst.
- ✦ Uspostaviti i povezati sigurne, omladinske prostore koje vode mladi, gdje se mogu kritički baviti feminističkim vrijednostima.
- ✦ Podsticati partnerstva između državnih institucija i organizacija civilnog društva radi zajedničkog razvoja nastavnih materijala, trening modula i obrazovnih programa.

Jačati feministički ekosistem kroz regionalnu solidarnost i saradnju

Organizacije civilnog društva (OCD) koje se bave feminizmom na Zapadnom Balkanu često djeluju izolovano i nemaju strukturirane platforme za razmjenu, vidljivost i kolektivno djelovanje.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- ✦ Pokrenuti godišnji Feministički forum Zapadnog Balkana koji povezuje OCD, medije, istraživače i institucije radi razmjene znanja i koordinacije zajedničkih aktivnosti.
- ✦ Kreirati zajednički digitalni centar koji će sadržavati feministička istraživanja, medijske sadržaje, priručnike i informacije o događajima, kako bi se ojačala saradnja i povećala vidljivost.
- ✦ Promovisati uključivanje feminističkih aktera iz regiona u evropske mreže i podsticati međusektorske saveze sa medijima, akademskom zajednicom i javnim institucijama radi osnaživanja feminističkih glasova.

Ulagati u feministička istraživanja i sisteme podataka odozdo prema gore kako bi se oblikovale javne politike, javna debata i ojačalo zagovaranje zasnovano na činjenicama.

Feministička istraživanja često nastaju pod uticajem donatorskih interesa, a ne na temelju stvarnih potreba i iskustava zajednica što dovodi do manjka kredibilnih, lokalno ukorijenjenih analiza i ostavlja prostor za širenje antirodne retorike.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- ✦ Zagovarati da donatori i države prioritet daju feminističkim istraživanjima sa lokalnog nivoa, kako bi se osigurala relevantnost i kredibilitet.
- ✦ Razviti regionalnu, otvorenu feminističku bazu podataka koja bi obuhvatala rodne statistike, podatke o femicidu i alate za aktiviste i medije.
- ✦ Podsticati mobilnost istraživača i međunarodnu saradnju kroz platforme koje nude informacije o finansiranju, partnerskim institucijama i mrežama podrške.

Razviti mehanizme finansiranja koji su dugoročni, održivi, fleksibilni, prilagođeni regionu i usmjereni na feminističke organizacije

Kratkoročno i strogo namjensko finansiranje potkopava dugoročni uticaj i opstanak feminističkih OCD u regionu.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- ✦ Zagovarati osnovno, nenamjensko finansiranje posvećeno organizacijama koje vode žene i koje se temelje na pravima, uz naglašavanje specifičnih izazova regiona u okviru međunarodnih donatorskih prioriteta. Insistirati na uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u nacionalnim i lokalnim institucijama.
- ✦ Uspostaviti Feministički fond solidarnosti Balkana koji bi podržavao prekogranične inicijative i pružao hitnu pomoć aktivistkinjama.
- ✦ Kreirati oznaku za rodnu akreditaciju za donatore i institucije koje promovišu feminističku filantropiju.

Promovisanje zajedničkih, inkluzivnih feminističkih jezičkih alata kako bi se suzbile zablude i podstakla inkluzivnost, jasnoća i solidarnost

Jezik igra ključnu ulogu u borbi za rodnu ravnopravnost. Pogrešna tumačenja i govor mržnje ograničavaju javnu podršku i polarizuju dijalog.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- ✦ Zajednički razviti Priručnik za feministički jezik s organizacijama civilnog društva i jezičkim stručnjacima, koji promoviše pristupačan i zajednici blizak jezik.
- ✦ Promovisati ovaj Priručnik putem medija, obrazovnih institucija, političkih prostora i javnih ustanova, radi širenja prihvatanja feminističkih vrijednosti.
- ✦ Organizovati participativne radionice za OCD kako bi uskladile korištenje inkluzivnog jezika i razvile mehanizme međusobne podrške.

Iskoristiti uticajne javne ličnosti i uzore kako bi se normalizovale feminističke vrijednosti i preoblikovali javni narativi.

Feminističke poruke često ne dopiru do šire publike zbog ukorijenjenih stereotipa i nedostatka vidljivih zagovarača.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- Saradnja sa poznatim ličnostima i muškim saveznicima iz sporta, kulture i biznisa u cilju zagovaranja rodne ravnopravnosti.
- Identifikovati i osnažiti lokalne feminističke uzore koji mogu inspirisati mlađe generacije i suprotstaviti se antirodnoj retorici.
- Pokrenuti kampanje pripovijedanja koje uključuju različite glasove i pozitivnu muževnost, ohrabrujući poznate ličnosti da javno podrže feminističke ciljeve, posebno tokom ključnih dana i kampanja za podizanje svijesti.

Angažovati medijske aktere da promovišu etičko izvještavanje, inkluzivni jezik i feminističke narative.

Mediji često reprodukuju štetne rodne stereotipe ili ne pokrivaju feministička pitanja na adekvatan i etički način.

PREDLOŽENE AKTIVNOSTI:

- Sarađivati sa institucijama i regulatornim tijelima na očuvanju etičkih standarda i aktivnom suzbijanju dezinformacija.
- Osmisliti i provoditi obuke za novinare, urednike i studente novinarstva o etičkom izvještavanju o rodno zasnovanom nasilju, femicidu i temama rodne ravnopravnosti.
- Uspostaviti sisteme priznanja ili nagrada za rodno osjetljivo novinarstvo kako bi se istakli pozitivni primjeri.
- Graditi partnerstva sa medijskim profesionalcima u cilju zajedničkog kreiranja feminističkih sadržaja i kampanja (npr. Novinari protiv rodno zasnovanog nasilja).
- Povećanja vidljivosti feminističkih NVO kroz pristupačne priče i intervjuje koji pokazuju kako rodna ravnopravnost poboljšava svakodnevni život.

ISTRAŽIVAČKI PRISTUP

Ovaj sažetak se zasniva na istraživanju i zajedničkom učenju u okviru Zajednice praksi s početka 2025. godine, u kojem je učestvovalo pet organizacija civilnog društva iz Albanije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Aktivnosti su uključivale tri onlajn radionice i studijsku posjetu Parizu s ciljem upoznavanja sa razvijenim feminističkim ekosistemima u Evropi. Ove razmjene realizovane su pod temom: „Feminističke strategije za javni uticaj, promjene politika i regionalnu saradnju na Balkanu“, i čine osnovu za nalaze i preporuke predstavljene u ovom dokumentu.

POTPISNICI:

ŽENE ZA ŽENE
INTERNATIONAL

Gender Alliance for Development Center
Qendra Aleanca Gjimore për Zhvillim

PODRŽANO OD:

Reference

- ¹Balkan Barometer. *Balkan Barometer*, Western Balkans 2023.
- ²German Marshall Fund (GMF). *Anti-Gender Movement Report*, Western Balkans 2025.
- ³CPCD, BCSDN. *Environment for Civil Society Development*, Bosnia and Herzegovina 2023.
- ⁴Croatian Sociological Review. *(Un)doing Feminisms Their Own Way*, Bosnia and Herzegovina 2023.
- ⁵AWEN. *Restricted Voices*, Albania 2023.
- ⁶Women's Alliance. *Media Monitoring on Women in Politics*, Montenegro 2025.
- ⁷Prava za Sve, Kosovo Women's Network, Kvinna till Kvinna. *Where's the Money for Women's Rights?*, Western Balkans 2020.
- ⁸BCSDN. *Environment for Civil Society Development*, Western Balkans 2024.
- ⁹TPO Foundation. *Media & Feminism Report*, Bosnia and Herzegovina 2025.
- ¹⁰EPI. *Public Perceptions of Administrative Services: WeBER Report*, Western Balkans 2024.
- ¹¹MBASE. *Public Opinion Research*, Montenegro 2024.
- ¹²SMART Balkans & CPCD. *Citizens' Attitudes Towards NGOs*, Montenegro 2019.
- ¹³TPO Foundation. *Media & Feminism Report*, Bosnia and Herzegovina 2025.
- ¹⁴GC Human Rights Preparedness. *Femicide in the Balkans*, 2023.
- ¹⁴Euronews. *Women are being murdered in the Western Balkans*, 2024.
- ¹⁴GCJ Network. *AIRE Centre, Skopje Conference Report*, North Macedonia, 2023.
- ¹⁵Balkan Insight. *Gender-Based Murder Law*, Bosnia and Herzegovina 2025.
- ¹⁶OSCE. *Femicide Trends*, Western Balkans 2025.
- ¹⁷AWEN. *Restricted Voices*, Albania 2023.
- ¹⁸Kvinna till Kvinna. *Women's Rights in Western Balkans*, 2024.